

A nemzetközi szerződések érvénytelenségének néhány dogmatikai kérdése

Az aláírástól számított mintegy két évtizedes késéssel ugyan, de 1987-ben Magyarország is csatlakozott a nemzetközi szerződések jogát kodifikáló 1969. évi bécsi egyezményhez¹. E hosszú késedelem természetesen nem jelentette azt, hogy Magyarország a szerződésben kodifikált szokásjogi szabályokat, illetve a szerződés rendelkezéseit (néhány kivételtől eltekintve) nem ismerte volna el magára nézve, mint ahogy azt sem, hogy a nemzetközi jog magyar tudománya — elsősorban *Haraszti* György révén — ne foglalkozott volna behatóan a nemzetközi szerződések jogával.²

Az eddigi hazai kutatások köréből azonban kimaradt a szerződések érvénytelenségével kapcsolatos kérdések átfogó vizsgálata. A szerződéshez való csatlakozásunk, különösen pedig a Magyar Köztársaság megváltozott külpolitikája, a nemzetközi joghoz való másféle viszonyulása, elengedhetetlenné teszi az érvénytelenség problematikájának beható elemzését is.

Jelen tanulmány ezt a beható elemzést (márcsak terjedelmi okok miatt is) nem végezheti el. Néhány dogmatikai kérdés áttekintésével azonban impulzust adhat a nemzetközi szerződések érvénytelenségével kapcsolatos kérdések további kutatásához.

1. A nemzetközi (szerződések) jogának kodifikálása — bár formailag is új jogalkotást tételez fel — a már addig kialakult szokásjoghoz képest számos új elem, új intézmény szabályozását eredményezte. E körben kétség kívül első helyre kívánkozik az imperatív normák (*jus cogens*) létezésének elismerése. Nem véletlen, hogy a kodifikáció során — és azt követően is — a legtöbb, s tegyük hozzá a legélesebb vitát a *jus cogens* intézmények a bécsi egyezménybe való bevitele, tartalmának meghatározásával kapcsolatos problémakör okozta.³ Ez a

---

¹ Vö.: 1987. évi 12. számú törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről. (A tvr. egyben a szerződés hiteles magyar nyelvű szövege is.)

² Ld. különösen: *Haraszti* György: A nemzetközi szerződések értelmezésének alapvető kérdései. Bp. 1965. 271. p.; valamint: A nemzetközi szerződések megszűnése. Bp. 1973. 291. p.

³ A nemzetközi jogi *jus cogens* igen gazdag szakirodalmából ld. pl.: *Scheuner*, U: Conflict of Treaty Provisions with a Peremptory Norm of General International Law and its Consequences,

jogintézmény ugyanis egy merőben új szemléletet visz be a nemzetközi jogba (a nemzetközi jogi gondolkodásba) éppúgy, mint az állami gyakorlatba. Azt ti., hogy az állam többé nem hivatkozhat sem szuverenitására, sem szerződés-kötési szándékának hiányára a nemzetközi jog imperatív normái tekintetében.

A *jus cogens* intézménye természetesen nem hagyta érintetlenül az érvénytelenség intézményét sem, oly annyira, hogy mint új érvénytelenségi ok került kodifikálásra a bécsi egyezményben (53. cikk). Ez az új intézmény igencsak felkavarta az érvénytelenséggel kapcsolatos dogmatikai kérdések álló vizét. Az egyezmény 53. cikke értelmében ugyanis "A szerződés *semmis*, ha megkötésének időpontjában az általános nemzetközi jog valamely feltétlen alkalmazást igénylő szabályába ütközik." (saját kiemelésem – B.L.) A "semmisség" kifejezése ezen kívül csak az 52. cikkben fordul elő, mely szerint "Semmis az a szerződés, amelyet az Egyesült Nemzetek Alapokmányába foglalt nemzetközi jogi alapelvek megsértésével fenyegetés vagy erőszak hatására kötöttek."

Ugyanakkor az érvénytelenség egyéb eseteiben (46–50. cikk) a szerződés az "érvénytelenség" ("érvénytelenítés", "érvénytelenítő ok") kifejezéssel operál, avagy a "semmiféle jogi hatással nem jár" kifejezést használja⁴. A "megtámadhatóság" fogalma viszont az érvénytelenségre (is) vonatkozó V. részben csupán egy helyen (42. cikk) s ott is nem érvénytelenségi kategóriaként bukkan fel.⁵

A kontinentális európai jogrendszerek dogmatikájában az "érvénytelenség" gyűjtőfogalomként használatos, és magában foglalja az érvénytelenség súlyosabb (semmisség) és enyhébb (megtámadhatóság) esetét is. A bécsi kodifikációs konferencia elé terjesztett – és a későbbiekben el is fogadott – Nemzetközi Jogi Bizottság-i javaslat viszont az érvénytelenség megközelítésénél a semmisségből indul ki (alighanem az angolszász hatás miatt⁶), s az 52–53. cikk kivételével általánosságban az "érvénytelenség"-ről beszél. Ennek magyarázatát több állam delegációja – egyezően a Nemzetközi

---

ZaöRV, Vol.27. (1967) 520–532; *Mösler.H.*: *jus cogens im Völkerrecht*, SchweizJIR, Vol. 25 (1968) 9–40. *de Visscher,F.*: *Positivisme et jus cogens* RGDIP, Vol. 75 (1971) 5–11 *Frowein. J.A.*: Die Verpflichtungen erga omnes im Völkerrecht und ihre Durchsetzung. In: *Völkerrecht als Rechtsordnung. Internationale Gerichtsbarkeit, Menschenrechte. Festschrift für Hermann Mosler* (1983) 241–272. *Rodas.J.G.*: *Jus cogens em direito internacional*, Revista da Faculdade de Direito (Sao Paulo), Vol. 69. (1974) 125–136.

⁴ E kifejezéseket és a kellő disztinkció hiányát kifogásolta *Carmona* is a szerződés előkészítő diplomáciai konferencián. Vö.: *United Nations Conference on the Law of Treaties. First Session.* (Vienna, 26 March–24 May 1968.) *Official Record*, United Nations, New York 1969. 255. p. 39. bek. (A továbbiakban idézve: UN. Conference I.)

⁵ A 42. cikk 1. bekezdésének szövege: "A szerződésnek, vagy annak kötelező hatályára vonatkozó állami elismerésnek az érvényességét csak ennek az egyezménynek az alkalmazása útján lehet megtámadni."

⁶ Ugyanakkor pl. *Carmona* és *Nablik* is felhívja a figyelmet arra, hogy az angolszász jogrendszerekben sem ismeretlen a "relative nullity" és az "absolute nullity" közötti disztinkció. Vö.: UN Conference I. 255. illetve 257. p.

Jogi Bizottság álláspontjával – abban vélte felfedezni, hogy a nemzetközi jog fejlettségi szintje jóval alacsonyabb, mint az államok belső jogának rendszere, így a nemzetközi jog nem olyan kifinomult sem dogmatikájában, sem terminológiájában⁷, mint az államon belüli jog. Ez persze igaz, de nem megfelelő indok arra a másik évrre, hogy ti. lehetetlen és – *Vargas* szerint – korábban példátlan (sic!) a magánjog intézményeinek átültetése a nemzetközi jogba.⁸

Ez utóbbi érv persze erősen vitatható. Nehéz lenne ugyanis *elvi* indokot találni egy ilyen megszorításra, ha egyszer egy másik jogterületen már kimunkált, s akár részben, akár egészében adaptálható fejlett intézményrendszer alakult ki. Egyébiránt a ténye is ellentmondanak a *Vargas*-féle érvelésnek, hiszen pl. *Gentili* eredményesen vitt át analóg megoldásokat a római jogból a nemzetközi jogba⁹, s a nemzetközi bírói gyakorlat is alkalmazott belső jogból merített analógiákat nemzetközi jogviták eldöntésére¹⁰. Ezek az ellenérvék természetesen hangot kaptak a kodifikációs konferencián is, javasolva a belső jogrendszerekben – sőt már a római jogban is – kialakult differenciált érvénytelenségi rendszer elfogadását.¹¹

Az érvénytelenség dogmatikája (terminológiája, differenciáltsága) mellett – bár jelentősebb támogatást nem kapott a javaslat – említést érdemel az a *Ruegger* (Svájc) által felvetett javaslat, amely megkérdőjelezi az "érvénytelenség" mint jogintézmény létjogosultságát. Álláspontja szerint ugyanis éppen az a kivétel, hogy egy szerződés érvénytelen, míg az elsöprő többség érvényes, s a szerződő felek nem érvénytelen szerződéseket akarnak kötni, jóhiszeműen járnak el. Továbbmenvé: ha az érvénytelenség kérdése mégis felvetődik, abban az esetben is a szerződés csak azt követően lesz érvénytelen, ha azt megfelelő eljárás keretében érvénytelenítik. Következésképpen nem az érvénytelenségről, hanem az érvénytelenítésről kellene rendelkezni.¹²

E javaslat – mint már jeleztem – nem talált komolyabb pártfogásra és vélhetően nem csupán a tradíciók miatt, hanem praktikus okból sem. A jognak ugyanis nem az a feladata, hogy a tipikus jelenségeket (magatartásokat) szabályozza. Nem a jogkövetést kell explicit módon szabályozni, hanem éppen

---

⁷ E problémát különösen *Nablik* hangsúlyozta a bécsi diplomáciai konferencián. Vö.: UN Conference I. 257. p.

⁸ Vö.: *Vargas*-nak a bécsi konferencián kifejtett álláspontja. UN Conference I. 256. p.

⁹ *Gentili* ugyanis eredendően magánjogot tanított az oxfordi egyetemen, de nemzetközi jogi munkássága is kiemelkedő, tulajdonképpen a Grotius előtti időszak egyik legkiemelkedőbb nemzetközi jog tudósa, s egyben az első, aki nem teológusként művelte a nemzetközi jogot.

¹⁰ A behring tengeri fókavadászati ügyben pl. a római jog szabálya alapján döntött a választott bíróság, míg a *Trail Smelter Case* esetén az angolszász jogrendszerekben fellelhető jogelv szolgált a vita eldöntésének alapjául (az ügyek tömör leírását lásd In: Diplomáciai és nemzetközi jogi lexikon. Bp. 1967. 106. p. illetve In: Wörterbuch des Völkerrechts, 3. Bd. Berlin 1962. 447. p.

¹¹ Ilyen értelemben lásd *Reuter, Carmona, Nablik*. In: UN Conference I. 253, 255, 257. p.

¹² *Ruegger* érvelése szerint nem az "invalidity", hanem az "invalidation" kifejezést kellett volna használni. Vö.: UN Conference I. 215. p.

ellenkezőleg, az atipikusait, a jogellenest (kivételesen:jogszerű magatartáshoz fűződő *jogkövetkezményeket*¹³). Nyilvánvaló ugyanis, hogy az emberek elsöprő többsége nem öl, nem lop stb., mégis evidens, hogy a büntető kódexek az emberölés, lopás stb. cselekményét szabályozzák. Ugyanígy pl. a gépjárművezetők sem akarnak sem gázolni, sem karambolozni, a jogi szabályozás mégis az atipikusra irányul.

A fordított (a *Ruegger* által javasolt) szabályozás a belső jogban nevetséges képtelenségnek hatna, és csupán azért bevinni ezt a fordított megközelítést a nemzetközi jogba, hogy az ne legyen "belső jogi izű", aligha méltányolható megoldás.

De – szerencsére – az érdemi dogmatikai vitát nem is *Ruegger* javaslata váltotta ki a kodifikáció során, hanem az érvénytelenség – mint valós jogintézmény – differenciált konstrukciójának elfogadtatására irányuló javaslatok¹⁴. – Mint a bécsi egyezmény tanúsítja, nem éppen meggyőző sikerrel.

2.) E "sikertelenség" pregnánsan nyilvánul meg a végül is elfogadott 69. cikkben, amely "A szerződés érvénytelenségének következményei"-t szabályozza. A 69. cikk 1. pontja értelmében ugyanis "Az a szerződés, amelynek érvénytelenségét az egyezmény alapján megállapították, *semmis*. A semmis szerződés rendelkezéseinek nincsen jogi hatálya." (saját kiemelésem:B.L.)

Ez a megfogalmazás két alapvető dogmatikai problémát implikál: a) az érvénytelenség fogalmát azonosítja a semmisség fogalmával, jóllehet *Briggs* világosan kifejtette a Nemzetközi Jogi Bizottságban megvitatott azt az álláspontot, miszerint a nemzetközi jog csupán "abszolút semmisség"-et (absolute nullity) ismerné és a megtámadhatóság (voidability) csupán néhány (bizonyos) állam belső jogrendszerében lenne (el)ismert.

A Nemzetközi Jogi Bizottság világosan elismerte, hogy bizonyos szerződések esetében nem szükséges az *ab initio* érvénytelenítés, viszont a nemzetközi jog alapján való megtámadhatóság biztosítása bizonyos körülmények között indokolt, s a Bizottságnak figyelemmel kell lennie arra, hogy ne korlátozza e téren az államok cselekvési szabadságát.¹⁵

A Nemzetközi Jogi Bizottság *Briggs* által interpretált álláspontja sajátos, eklektikus megfogalmazást nyert a 69. cikk 2. pontjában. E szerint ugyanis "... ha ilyen szerződés alapján (ti. a semmis szerződés alapján, B.L.) cselekményeket hajtottak végre: a) bármelyik részes fél követelheti a többi részes fél bármelyikétől, hogy – amennyire lehetséges – kölcsönös viszonyukban hozza létre azt a helyzetet, amely fennállna, ha a cselekményeket nem hajtották volna végre; b) azok a cselekmények, amelyeket az érvénytelenségre való hivatkozást megelőzően jóhiszeműen hajtottak végre, nem tekinthető csupán abból az okból jogtalannak, hogy a szerződés érvénytelen."

---

¹³ Ilyen pl.: a Ptk. 345–346. §-ban szabályozott felelősség a veszélyes üzem működéséből eredő károkért.

¹⁴ Ilyen értelemben pl.: *Reuter, Briggs*. Vö.: UN Conference I. 253. illetve 267. p.

¹⁵ *Briggs*: uo.

Az a követelmény kétségkívül teljesült e rendelkezésben, hogy a szerződő fél cselekvési szabadságát ne korlátozzák a tekintetben, hogy akaratától függetlenül – és persze ha ez objektíve egyáltalán lehetséges – *ab initio* érvénytelenek, a bécsi egyezmény szerint *semmissnek* – minősüljön egy szerződés, s ez alapján hivatalból az *in integrum restitutio* jogkövetkezménye álljon be [2. a) pont]. A 2. b) pont ugyanakkor megengedi az érvénytelenségre való hivatkozást megelőző jóhiszemű aktusok jogszerűségét, s ez által (implicite) – nézetem szerint is – az ezekből származó következmények érvényességét.

3. Dogmatikájában kétségkívül legkifinomultabb civilisztikai jogágunkkal, a polgári joggal egybevetve, aligha tekinthetjük ezt az egybemოსást másnak, mint az érvénytelenség súlyosabb és enyhébb esetének, azaz a semmisség és a megtámadhatóság egybemოსásának.

A Ptk. világos dogmatikai különbséget tesz ugyanis az érvénytelenség két esete között: a Ptk. 234.§ (1) bek. a szerződés semmisségét a következőképpen határozza meg: "A semmissé szerződés érvénytelenségére *bárki határidő nélkül* hivatkozhat. A semmisség megállapításához *külön eljárásra nincs szükség.*" (saját kiemelésem: B.L.)

A megtámadhatóság szabályait a 235–236. § határozza meg. Ezek értelmében "A megtámadható szerződés a megtámadás következtében megkötésének időpontjától kezdődő hatállyal érvénytelenné válik." [235.§ (1) bek.]

"Megtámadásra *a sérelmet szenvedett fél és az jogosult, akinek a megtámadáshoz érdeke fűződik.*" [235.§ (2) bek.] (saját kiemelésem: B.L.).

"A megtámadást *egy éven belül* írásban kell a másik féllel közölni, majd a közlés eredménytelensége esetében haladéktalanul a bíróság előtt érvényesíteni." [236. § (1) bek.] (saját kiemelésem: B.L.)

A Ptk-nak az érvénytelenségre (annak mindkét esetére) vonatkozó szabályai közül feltétlenül szólni kell a 237.§ (1) bek.-ről, amely kimondja, hogy "Érvénytelen szerződés esetében a szerződéskötés előtt fennállott helyzet kell visszaállítani"¹⁶.

Milyen fő különbségeket rejt a semmisség és a megtámadhatóság szabályozása a Ptk. szerint?

a) A semmisségre bárki hivatkozhat, a megtámadhatóságra viszont csakis vagy a sérelmet szenvedett fél vagy pedig az, akinek egyébként érdeke fűződik a megtámadáshoz.

b) A semmisségre határidő nélkül, míg a megtámadhatóságra csak egy éven belül lehet hivatkozni¹⁷

c) Míg a semmisség megállapításához nem szükséges külön eljárás, a megtámadhatóság csak az erre, a törvény által előírt módon érvényesíthető.

---

¹⁶ A Ptk. 237. § (2) bek. számol azzal, hogy a szerződéskötés előtt fennállott helyzet nem mindig állítható vissza. Ilyen esetben "... a bíróság a szerződést a határozathozatalig terjedő időre hatályossá nyilvánítja." "Az érvénytelen szerződést érvényessé lehet nyilvánítani, ha az érvénytelenség oka (...) megszüntethető."

¹⁷ Vö.. Ptk. 236.§

Közös vonás ugyanakkor, hogy :

a) mindkét esetben a szerződéskötés előtti helyzetet kell visszaállítani, azaz az érvénytelenség megállapítása az *in integrum restitutio*-t vonja maga után,¹⁸

b) Mindkét esetben kezdettől fogva, azaz *ex tunc* hatállyal érvénytelen a szerződés.

Polgári Törvénykönyvünk dogmatikai disztinkciójából – természetesen – nem következik szükségszerűen, hogy az érvénytelenség ugyanazon esetei (pl. tévedés, megtévesztés, erőszak hatására kötött szerződés stb.) különböző jogrendszerekben azonos értékítélet alapján, azonos módon kerüljenek az érvénytelenség súlyosabb, avagy enyhébb kategóriájába.¹⁹

A lényegi kérdés: annak világos megfogalmazása, hogy az érvénytelenségnek kétségkívül van egy súlyosabb és egy enyhébb esete, nevezetesen: a semmisség és a megtámadhatóság,²⁰ s hogy ezeknek egzaktt módon meghatározott fogalmi ismérvei illetve jogkövetkezményei vannak vagy lehetnek.²¹

4. A nemzetközi szerződések jogát kodifikáló 1969. évi bécsi egyezmény az érvénytelenségi okokat – a szövegben kiemelve jelölt – alábbi szóhasználatokkal fejezi ki:

a) " Az állam arra a tényre, hogy a szerződést magára nézve kötelező hatályúként a szerződéskötési hatáskörre vonatkozó belső jogi rendelkezés megsértésével ismerte el, ezen elismerés *érvénytelenítése* céljából *nem hivatkozhat...*" (46. cikk: jogosulatlan személy által kötött nemzetközi szerződés) (saját kiemlésem: B.L.)

b) " Ha egy (...) képviselő meghatalmazását speciális korlátozásnak vetik alá, s a képviselő e korlátozást figyelmen kívül hagyja, akkor erre (...) mint (...) *érvénytelenítő okra* csak akkor lehet *hivatkozni*, ha ..." (47.cikk: az eljáró személy hatáskörének túllépése) (saját kiemlésem: B.L.)

c) " Valamely állam a szerződéssel kapcsolatos tévedésre, mint olyan okra, amely *érvényteleníti* a szerződés reá nézve kötelező hatályának elismerését, akkor *hivatkozhat*, ha ..." (48. cikk: tévedés). (saját kiemlésem: B.L.)

---

¹⁸ Vö.: Prk. 237.§ (1) bek.

¹⁹ A római jog pl. *semisnek* (*nullum*) nyilvánítja a szerződést, ha az lényeges és menthető tévedéssel kötött ügylet vagy ha a szerződést fizikai erőszakkal kényszerítették ki. *Megtámadható* viszont az ügylet (*negotium rescissibile*), ha a szerződést megtévesztés folytán kötötték. Vö.: Brósz-Pólay: Római jog Bp. 1989. 391.p.

²⁰ *Frowein* szerint pl.: "... nullity (*nullité, Nichtigkeit*) of the act in question is one of the possible consequences. It means that an act wich is " null and void" (*nul et non avenu*), at least after its nullity is established according to the applicable legal rules, will have no legal force. Frequently a distinction is made between voidability and nullity, the former requiring some declaration by the party concerned, while the latter is the automatic consequence where the law so provides." *Frowein, J.A.*: Nullity in International Law. In: Encyclopedia of Public International Law Vol. 7. (North-Holland, Amsterdam-New York-Oxford 1984) 361. p.

²¹ Lásd erről részletesen: *Frowein*: im. 361–364. p.

d) "Ha valamely államot egy másik állam megtévesztő magatartással veszt rá a szerződés kötésre, az érintett állam *bivalkozhat* a megtévesztésre, mint olyanra, amely *érvényteleníti* a szerződés reá nézve kötelező hatályának elsimerését". (49. cikk: megtévesztés) (saját kiemelésem: B.L.).

e) " Ha annak kifejezését, hogy az állam a *szerződést* kötelező hatályúnak ismeri el, képviselőjének (...) megvesztegetésével érték el, akkor az érintett állam *bivalkozhat* a megvesztegetésre, mint olyanra, amely *érvényteleníti* ..." (50. cikk: megvesztegetés) (saját kiemelésem: B.L.)

A 46–50. cikkek közös jellemzője tehát, hogy konzekvensen "érvénytelenítés"-ről rendelkeznek és az érvénytelenségi okra hivatkozni lehet/kell.

Itt tehát dogmatikailag — egybevetve a Ptk.-val — kétségkívül a megtámadhatóságot jelenti az "érvénytelenítés" kifejezés használata.

Viszont semmi kétséget nem hagy a bécsi egyezmény 52. és 53. cikke afelől, hogy az egyezményben valóban különbséget kívántak tenni az érvénytelenség súlyosabb és enyhébb esetei között.²²

Mindkét cikk ugyanis — ellentétben a 46–50. cikkekben használt "érvénytelenítés" kifejezéssel — explicit módon a "semmisség" kifejezést alkalmazza. Így az 52. cikk értelmében "Semmis az a szerződés, amelyet az Egyesült Nemzetek Alapokmányában foglalt nemzetközi jogi alapelvek megsértésével fenyegetés vagy erőszak hatására kötöttek". Az 53. cikk pedig leszögezi, hogy "A szerződés *semmis*, ha megkötésének időpontjában az általános nemzetközi jog valamely feltétlen alkalmazást igénylő szabályába ütközik." (saját kiemeléseim: B.L.)

Problematiszabb viszont az 51. cikk hovatartozásának kérdése. Az állam képviselőjének kényszerítése, mint érvénytelenségi ok, ugyanis — terminológiája alapján — sem a 46–50. cikkek közös terminológiájába ("érvénytelenítés") sem az 52–53. cikkekben szereplő "semmisség" kategóriájába nem sorolható. Akár szimbólikusnak is tekinthetnénk e cikk rendszertani elhelyezését, hiszen szóhasználatában mintegy átmenetet képez a 46–50. cikk illetve az 52–53. cikkek szóhasználatára között.²³

Az 51. cikk szerint ugyanis "Ha annak kifejezését, hogy egy állam egy szerződést kötelező hatályúnak ismer el, képviselője ellen irányuló kényszerítő cselekményekkel vagy fenyegetésekkel érik el, az elismerés kifejezése *semmiféle jogi hatással nem jár*."²⁴ (saját kiemelésem: B.L.)

---

²² Lásd a 4. és 6. jegyzetben közölteket.

²³ 23.A 46–50. cikkek hiteles angol szövegében az „*invalidating*’ its/the consent” kifejezés szerepel.

²⁴ Az 51. cikk hiteles angol nyelvű szövege: "The expression of a State's consent to be bound by a treaty which has been procured by the coercion of its representative through acts or threats directed against him *shall be without any legal effect*." (saját kiemelésem: B.L.)

Ez a megfogalmazás inkább a semmisségre enged következtetni,²⁵ de – ahogyan ez az 52–53. cikkeken is szembeötölő – a bécsi egyezménynek az érvénytelenségi okokat definiáló rendelkezései a legcsekélyebb útmutatást sem adják a "semmisség" és az "érvénytelenítés" (megtámadhatóság) elhatárolásához, ha csak azt nem, hogy 52–53. cikkeken – a semmisség explicit esetei – nem tesznek említést a szerződő fél "érvénytelenítés"-re vonatkozó lehetőségéről. Ez a fajta értelmezés ismét csak amellett szól, hogy az 51. cikkben szereplő "semmiféle joghatással nem jár" kifejezéssel is a semmisségre gondolt a jogalkotó.²⁶

A terminológiai disztinkció azonban nem jut kifejezésre az érvénytelenség jogkövetkezményeit, illetve az érvénytelenítési eljárást szabályozó rendelkezésekben sem.

A szerződés érvénytelensége esetén követendő eljárást (is) szabályozó 65. cikk csupán azt rögzíti, hogy a szerződés megtámadásáról avagy arról, miszerint annak elismerése, hogy "... A szerződés reá nézve kötelező hatállyal bír, hibás volt ..." a szerződésben részes feleket értesíteni kell.²⁷

---

²⁵ Semmisnek tekinti pl.: a kényszer hatására kötött nemzetközi szerződést Haraszti György is a nemzetközi jog tankönyvében. Haraszti György–Herczegh Géza–Nagy Károly: Nemzetközi jog. Bp. 1976. 218. p.

²⁶ Ellentétes álláspont *Nablik*-nál, aki az eljáró képviselővel szemben alkalmazott erőszak esetét szerves, logikus összefüggésben lévőnek véli a tévedés, megrévesztés és megvesztegetés esetével. In: UN Conference I. 256. p.

²⁷ A Bécsi egyezmény 65. cikkének teljes szövege:

"1. Annak a részes félnek, amely az egyezmény rendelkezéseinek megfelelően arra hivatkozik, hogy annak elismerése, hogy a szerződés reá nézve kötelező hatállyal bír, hibás volt, vagy pedig olyan okra hivatkozik, amely a szerződés érvényességének megtámadást, megszűnését, az abból való kilépést, vagy alkalmazása felfüggesztését eredményezheti, a többi részes felet igényéről értesíteni kell. Az értesítésben fel kell tüntetni a szerződéssel kapcsolatban megtenni javasolt intézkedést és ennek indokait.

2. Amennyiben bizonyos idő eltelte után, amely – különösen sürgős eseteket kivéve – az értesítés átvételétől számított három hónapnál kevesebb nem lehet, egyetlen részes fél sem emelt kifogást, az értesítést adó részes fél a 67. cikkben említett módon végrehajthatja az általa javasolt intézkedést.

3. Abban az esetben azonban, ha bármelyik részes fél kifogást emel, a részes felek az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 33. cikkében említett eszközök útján keresik a megoldást.

4. Az előző bekezdések semmiben sem érintik a részes felek bármilyen, a viták rendezésére vonatkozó, a részes felekez kötelező hatályos rendelkezések alapján fennálló jogait vagy kötelezettségeit.

5. A 45. cikk érintése nélkül, az a tény, hogy egy állam korábban nem tette meg az 1. bekezdésben előírt értesítést, nem akadályozza meg őt abban, hogy a szerződés végrehajtását igénylő, vagy annak megsértését állító másik részes féllel – válaszként – közöljön ilyen értesítést."

Ammennyiben valamelyik szerződő fél ez ellen kifogást emel, úgy az ENSZ Alapokmány 33. cikkében említett eszközök útján kereshetik a vita megoldását.²⁸

A szerződés érvénytelenségének *következményeit* a 69. és a 71. cikk szabályozza. A 69. cikk *általában* rendezi az érvénytelenség következményeit, s generál klauzulájában csak fokozza az egyezményben található terminológiai, dogmatikai zűrzavart. Megállapítja ugyanis, hogy "Az a szerződés, amelynek *érvénytelenségét* az egyezmény alapján megállapították, *semmis*. A semmis szerződés rendelkezéseinek *nincsen jogi hatálya*." [65. cikk (1) bek.] (saját kiemelésem B.L.). A szerződés alapján végrehajtott cselekmények tekintetében elsősorban az eredeti állapot visszaállítására kell törekedni,²⁹ de az érvénytelenségre való hivatkozást megelőzően jóhiszeműen végrehajtott cselekmények nem minősülnek jogtalannak, csupán azért, mert a szerződés érvénytelen.³⁰

Abból a tényből kiindulva, hogy a 71. cikk külön, önállóan rendelkezik az érvénytelenség egyetlen konkrét esetének, nevezetesen az általános nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabályával (azaz a nemzetközi jog imperatív normájával) ellentétes szerződés érvénytelenségének következményeiről, fontos konzekvenciák levonásának lehetőségét implikálja. A 71. cikk 1.a) bekezdése alapján ugyanis a szerződő feleket terhelő kötelezettség, hogy "amennyiben lehetséges, ki kell küszöbölniük az általános nemzetközi jog feltétlen alkalmazást igénylő szabályával ellentétes rendelkezés alapján teljesített bármely cselekmény következményeit;" azaz — ellentétben a 69. cikkben foglaltakkal — a szerződő felek *kötelesek* kiküszöbölni az ilyen szerződések alapján foganatosított cselekményeik körét és — a 2. b) bek. alapján — a szerződés rendelkezéseit összhangba *kell* hozni a nemzetközi jog vonatkozó imperatív normájával.³¹

E rendelkezésekből az alábbi következtetések vonhatók le: a) A nemzetközi jog imperatív normájába ütköző szerződés érvénytelenségének — s ezt támaszthatja alá a rendszertani értelmezés módszere is — nem azonosak a (jog) következményei, mint a 69. cikkben megfogalmazott "semmisség" egyéb eseteinél.

---

²⁸ Az ENSZ Alapokmány 33. cikke a következőképpen rendelkezik: " 1. Minden olyan viszály esetében, amelynek elhúzódása a nemzetközi béke és biztonság fenntartásának veszélyeztetésére vezethet, a felek mindenekelőtt közvetlen tárgyalás, kivizsgálás, közvetítés, békéltetés, választott bírósági vagy bírósági eljárás, regionális szervek vagy megállapodások igénybevétele, vagy általuk választott egyéb békés eszközök útján tartoznak megoldást keresni. 2. A Biztonsági Tanács, ha szükségesnek tartja, felhívja a feleket arra, hogy a köztük fennálló viszályt ilyen eszközökkel rendezzék."

²⁹ Vö.: 65. cikk 2. a) bek.

³⁰ Vö.: 65. cikk. 2.b) bek.

³¹ Vö.: Bécsi egyezmény 65. cikk

b) Az 53. illetve 71. cikk szerinti semmisség ismérvei, következményei igazán közel állnak a belső jogi – esetünkben a Ptk. által meghatározott – semmisséghez.

c) Csak ebben az egyetlen esetben jelentkeznek a semmisség igazi ismérvei, s ily módon arra a következtetésre juthatunk, hogy a nemzetközi jogban valódi semmisséget eredményező érvénytelenségi ok kizárólag az 53. cikk szerinti, imperatív normába ütköző nemzetközi szerződés esete.

Másik oldalról megközelítve a kérdést, azt mondhatjuk, hogy a 46–62. cikkeken definiált érvénytelenségi okok – ideértve az 52. cikkben *explicite semmisségnek* minősített esetet is – az érvénytelenség enyhébb kategóriájába, a megtámadhatóság körébe tartoznak.

LÁSZLÓ BODNÁR

SOME DOGMATIC QUESTIONS ON INVALIDITY OF INTERNATIONAL TREATIES

(Summary)

Although the most important questions of the law of international treaties were analysed in the Hungarian Law Literature, the problems of invalidity of treaties were not analysed so far.

This article tries to catch people's attention on these problems. According to my opinion the main problems – which this article contains – are the followings:

1. The Vienna Convention has not made a clear distinction between the two main types of invalidity of treaties. That is between nullity and voidability.

2. Because of the problems mentioned above, you can not decide if a treaty can be qualified as a null or voidable one.

3. Namely, by the regulations of the Vienna convention these expressions can not be defined clearly.

This article tries to make that distinction and to give an appropriate definition on the basis of the Hungarian (European) dogmatic and theoretical point of view.